

POLİGRAF VE VİCDAN HÜRRIYETİ *

Giuseppe SABATINI

İnsan'ın sadık arkadaşı şüpheyi yenmek ihtiyacı hepimizin içinde bulunmaktadır.

Vicdanımızı rahatlaştırmak zaruretile bir hükme varabilmek için lüzumlu diğer vasıtaları da ortaya koyarak muhakeme faaliyeti insan ve şüphe ile birlikte meydana gelmiştir.

Fakat başkalarını «muhakeme etmeğe kalkışmayınız = Nolite iudicare» sözü ceza vermenin sadece Hristiyanlık bakımından değil, fakat insanlık bakımından da kıymetlendirilmesidir.

Gerçekten, başlangıçta muhakeme hükmün sorumluluğundan kaçmaktan başka bir şey olmamıştır, şüpheden ileri gelen sıkıntı meydana vurulmamakta, onun yerine sorumluluk başkasına yükletilmeğe çalışılmaktadır; ilâhi imtihanlar hüküm verme mecburiyetinde olanların bunun sorumluluğundan kaçınmak hususundaki maksatlarını en açık şekilde ispat eden delilleri teşkil etmekte, bu şekilde şüpheli hallerde karara varmak ilâhlara yüklenmektedir.

Fakat gerçeğin meydana çıkarılmasının tesadüfe veya ilâhiyata bırakılmaması, bilâkis kanunun hâkim kılınması suretile insan faaliyeti neticesi olması kabul edildikten sonra sorumluluğun şüpheyeye sebebiyet veren kimseye yükletilmesi bu suretle kendi vicdanımızın hafifletilmesine müncer olan ilk yol olmuştur: böylece ilâhi imtihanların yerini ikrar ve şekli gerçek beyanlarını elde etmek için sorgular, yeminler, işkencelerle kanuni deliller almıştır.

Romalılar işkence için kullanılan araçlara «Tormenta» ismini verirler, savurup uzağa atmağa yarayan makineye de «Tormentum» derlerdi. İşkence, gerçeği çıkarıp ortaya atmağa yarardı ve yarmaktadır¹.

[*] 7 Haziran 1961'de Romada İtalyan Hukukçular Cemiyetinde verilmiş konferans (Giustizia Penale, 1862, fas. I, parte I, col. 1-10).

[1] «Quaestionem intelligere debemus tormenta et corporis dolorem ad cruendam veritatem, Nuda ergo interrogatio vel levis territio non pertinet ad hoc

Hukukçuların mizah duygusundan yoksun olmadıkları malûmdur. Romalı hukukçu Paulus'un «azıcık işkence de olmadan muhakeme yapılamaz» şeklindeki telkin edici beyanında bu şakacılık ne kadar açıktır, değil mi?

Her şeyi berbat eden böyle bir telkinin yankısına modern polis araştırma ve soruşturmalarında halâ rastlanmaktadır.

1450 ve 1529 yılları arasında yaşamış Bolonya'lı İppolito Marsili'yi hatırlarsak hukukçuların insanlık hissinden de yoksun olmadığını anlarız. Marsili «uyanık tutma» usûlünü keşfetmiş ve bu keşfini «vücuda zarar vermeyen bir işkence = tormentum non laedens corpus» olarak soruşturma yapanların istifadesine arzemiştir!

Polis araştırmalarına önem verilen Amerikan filimlerini seyretmek fırsatını bulanların böyle bir keşfin ehemmiyetini daha iyi idrak edebilmeleri için, bu mevzuda sözü geçen usulün mucidi tarafından tabiatile klâsik olmayan bir lâtince ile yapılmış şu tasviri dinlemeleri faydadan hali değildir:

«Nam ponitur reus super scamno ad sedendum et ibi absunt duo qui eum custodiunt ut non dormiant nec de die nec de nocte, et cum ipse reus inclinatus caput in una parte propter somnum, ille famulus qui est ibi ab illa parte dat eum sibi in capite et excitat eum et elevat sibi caput ab alia parte versus eum. Quando illi duo sunt fessi et volunt dormire, alii duo novi subrogantur in locum illorum et non permittunt unquam dictum nec dormire nec quiescere, in tantum quod, ad tardius in duabus noctibus et uno die, reus omnia confibetur, promissa sibi quiete² = Suçlu bir işkemle üzerine oturulur ve gece ve gündüz uyumaması için başına iki kişi dikilir; uykusu gelen suçlunun kafası bir tarafa düşerken o tarafta bulunan nöbetçi kafasına eli ile bir tokat atarak uyandırır ve kafasını kaldırır. Bu iki nöbetçi yorulunca ve uyumak isteyince yerlerine iki yenisi gelir ve hiç bir şey söylemeden ne uyumasına ne de rahat etmesine izin vermezler; öyle ki, en fazla iki gece ve bir gündüz sonra, kendisine vadedilen rahat dolayısıyla suçlu her şeyi itiraf eder.»

edictum... Cum igitur per vim et tormenta habita quaestio est, hunc quaestio intelligitur (Dig. 47, 10, 15, 41, 1 Item apud Quaestionem).

Genel olarak işkence konusunda şu kıymetli esas eserden istifade edilebilir: Piero Fiorelli, La tortura giudiziaria nel diritto comune, 2 cilt, Giuffrè, Milano 1953-54.

[2] Dig. 1, 21, 5, 1.

[3] Ippolite Marsili, De questionis Dig., Venezia, 1926, n. 25.

Fakat, diyorduk ki, işkencenin adli işlerde kullanılması kur'a, kehanet, ilâhî imtihan üzerine kurulmuş ispat hukuku devrinin aşılması gerektirdiğinden, hükümlerin tespit edilmiş pozitif gerçek üzerine dayanmasını isteyen bir muhakeme hukukunun meydana gelmiş olmasını farzettirmektedir. İşkencenin bütün tehlikesi zaten buradadır; yani bu müessesenin adaletin gerçekleşmesi için zaruri bir müessese olduğuna inanılmasındadır. Beccaria'nın tavsif ettiği gibi, gerçeğin böyle hayasızca sökülüp ortaya çıkarılması üstün bir adalet ameliyatı sayılmakta⁵, Azzone, buna, gerçeğin işkence yolu ile araştırılması demektedir⁶.

Tanıklara yapılan işkencenin ne için sanıklara yapılan işkenceden daha da eski olduğu, hiç olmazsa klâsik devrin bazı Yunan kaynaklarına göre bu inançla izah olunmaktadır⁷. Ona tâbi tutulmanın ikrar etmesini elde etmeğe yöneldiği nisbette işkence bir delil vasıtası sayılmaktaydı. Bu yüzden Bocer işkenceyi «interrogatio de crimine commissio per corporis tormenta ad eruendam, ipsius criminis sive causae, veritatem, legitime a iudice instituta» = İşlenmiş bir suç hakkında, hâkim tarafından meşrû olarak, işkence âletleri vasıtasıyla onun suçunun veya sebebinin gerçeğini meydana çıkarmak için vücudun sorguya çekilmesi» olarak tarif etmiştir.

O halde, işkence, esas itibariyle ve kanunî bakımdan, kanuni delil elde etme ve sanık bakımından ikrar elde etme gayesile maddi ve manevî eziyet yolu ile yapılan cebri sorgudan başka bir şey değildir.

Fakat asırlar geçtikçe karar vermek durumunda olanların hükmün sorumluluğunu yüklenmeleri gerekmiş ve bu da gerçekleştirilmiştir.

Hükmü sonunda hâkim verdiği göre, onun sorumluluğunu da hâkim yüklenmelidir.

İşte, kanaatimce, ceza muhakemesinde vicdani kanaat prensibini hâkim kılan modern muhakemenin esaslı zaferi! Hâkime bu maksatla araştırma ve tespit yetkileri tanınmakta, bunlardan birincisi gerçeğin tespitini sağladığı derecede bütün olayları araştırmak gayesini;

[4] Piero Fiorelli, La tortura giudiziaria nel diritto comune, Cilt I, Giuffrè, Milano, 1953, s. 7 ve son.

[5] Del delitti e delle pene, Cap. 12.

[6] Azzone, Summa ad Cod. 9, 41, n. 1.

[7] Fiorelli, a.g.e., Cilt I, s. 256 ve son.

[8] Bocer, Tractatus de quaestionibus et torturis reorum, Tubinga, 1630, 1. 3.

ikincisi ise üzerinde araştırma yapılmış olayları olduğu gibi bulunduğu tarihi anda tayin etmek ve bu suretle tespit etmek gayesini gütmektedir.

Fakat yeni zamanlarda yeni bir takım delil araştırma metodları bulunmuş ve bunlardan hukuki meselelerin yanısıra halledilmesi gereken çok ağır bazı ahlâki meseleler de doğmuştur.

İnsan şahsiyetine tecavüz teşkil ettiği ileri sürülerek fenni metodlarla beraber işkencenin yeniden ortaya çıktığından bahsedilmiş, ilmi olduğu iddia olunan bir devrin muhakeme hukukunun da ilmi bir şekilde tanzim edilmesi gerektiği ilâve edilmiştir. Halen hayatta olan Amerikan Kriminologlarından Norton Robinson'un, kimsenin kendi aleyhine tanık olmağa mecbur edilemediği Anglo-Sakson ve Kuzey Amerika gibi memleketlerde bile iradi bir ikrarın, daima, sorgu hâkiminin kucağına düşebilecek en leziz meyva kabul edildiğini söylemesi gerçekten de mânalıdır! ⁹

Suç soruşturmaları bugün bile yorucu bir ikrar araştırması vasfını taşımakta ve suç ile savaş, insan ile savaş haline getirilerek bu insanın kendisine isnat edilen kusurun kefarecini ödemeyi istemesi arzu edilmekte, böylece aşağı yukarı delice, heyecanlı, fanatik ikrarlara şahit olunmakta ve farmaco-dinamik, psiko-şimik usullerden bahsedilmektedir.

Fakat, meşrû işkence ismi verilen metodlar karşısında sert ve müsamahasız olmak gerektiğine de daima işaret edilmiştir; çünkü bu çok tehlikeli bir yol olup, buna karşı eğilim fazla, kötüye kullanılması da gayet kolaydır ¹⁰. Bizzat Cesare Beccaria'nın bize verdiği misal bu mevzuda öğretici ve uyandırıcıdır. Bir uşağı tarafından saati çalındığında suçluya işkence yapılmasını ve hattâ onun asılmasını tavsiye etmekten çekinmemiştir. Isnat edilen fiili inkâr eden suçlu ve şüpheden kendini kurtaramıyan mahkeme karşısında «onu niçin asmıyorsunuz!» diye haykırmıştır.

O halde, Beccaria bile, pek iyi belirtildiği gibi, o anda Aydınlik devri hukukçusu olduğunu unutmuş, sadece bir insan, her günkü insan olarak görünmüştür ¹¹.

[9] Henry -Morton Robinson, La science contre le crime. Paris, 1941.

[10] Jean Graven, Le problème des nouvelles techniques d'investigation au procès pénal (Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, 1950, s. 313 ve son.).

[11] Olay Byron, Foscolo ve bizzat Beccaria'nın kızının şahadetine dayanarak Franco di Bella'nın Storia della tortura (Sugar, Milano, 1961, s. 346) isimli eserinde zikredilmiştir.

O halde, kimsenin işkenceye, cebri veya gayri insani cezalara, aşağılaştırıcı işlemlere tâbi tutulamıyacağını ilân eden Birleşmiş Milletler Şartı'nın 7. maddesi daima kulağımızda çınlamalı, hürriyeti tahdit edilmiş olsa bile insanlar üzerinde her türlü maddî ve manevî cebrin cezalandırılacağını beyan eden İtalyan Anayasasının 13. maddesi hükmü unutulmamalıdır. Hakikatin araştırılması ceza muhakemesinin ilk gayesi ise de, böyle bir araştırma insana ve insan şahsiyetine tecavüz teşkil eden metodlarla gerçekleştirilemez. Bilhassa, sağlam deliller elde etme boş hayali ile ilim ve tekniği seferber ederken dikkatli olmak gerekmektedir. Biodinamik sorgular veya irade cerrahisi vasıtasile ikrar elde etmeğe yarayan sözümona fenni usullerin adalet ile hiç bir alâkası olmadığı gayet doğru olarak belirtilmiş bulunmaktadır¹². Bizzat Enrico Ferri'nin, Sociologia criminale adlı eserinde, soruşturma vasıtası olarak diğer vasıtalar arasında sanığın düşüncelerinin derinliklerini öğrenmek için ipnozizmaya başvurulmasını tavsiye etmesini sadece ceza hukukunun yeni ufuklarında istikbalde, adının geçmesini istemesi heyecanı meşrû gösterebilmektedir. Ferri, bu soruşturma vasıtasının, kan basıncının değişmelerinde ifadesini bulan, sanığın heyecan reaksiyonlarının grafiğini kaydederek suçsuzları ortaya çıkarmağa ve suçlularla yalan beyanda bulunanların maskelerini düşürmeğe yarayan bir âlet olan sfimograf vasıtasıyla yapılan sözümona dış soruşturma ile birlikte kullanılmasını düşünmekteydi.

Ferri, bunların her ikisini de adli araştırmanın en tesirli vasıtaları olarak isimlendiriyordu.

Fakat cebri usuller insan haysiyetine saygı prensibini ihlâl etmek, onu ortadan kaldırmak veya hiç olmazsa kıymetten düşürmek neticesini doğurmaktadır.

İrade veya şuru yahut her ikisini ortadan kaldıran yahut her ne suretle olursa olsun zayıflatan usûller hiç müsamaha edilmeden reddedilmelidir; cerrahi alanda lobotomi ne ise, tıbbî alanda da narkoanaliz odur.

Leuktomi, lobotomi, jirektomi ve benzeri psikoşirürjik muameleler mahiyetindeki yahut narkoanaliz gibi ruhun farmakodinamik araştırılması mahiyetindeki bütün metodlar adli soruşturma alanında vatandaşlık hakkını haiz olamazlar. Son zamanlarda ve çok isabetli olarak bunların denemeye tâbi tutulan kimsenin hiç şüphesiz vicdan

[12] Graven, s.g.e. ve sahife.

hürriyeti alanına tecavüz ettikleri ispat edilmiştir¹³. Fakat, açık olarak cebri metodların yanında ilim ve teknik, genel olarak ifade etmek gerekirse, şahsiyetin hususiyetlerinin özel tezahür şekillerine zarar veren başka metodlar ortaya atmıştır. Bunlar, sözümona psikofizyolojik metodlar olup, nöro-psişik olayların refleksler gibi hiç bir zaman içte ve gizli kalamıyacakları fakat adalelerin mekanik çalışması yahut salgı bezlerinin yahut diğer dokuların moleküler çalışmasına çevrilecekleri yolundaki prensibe dayanmaktadırlar. Psikofizyoloji sayesinde bize şuur olaylarının sür'at ve süresinin ölçüleceği söylenmektedir. Kan dolaşımı sisteminde, solunum sisteminde, deri salgı bezlerinin faaliyetinde meydana gelen değişmeler, akıl reaksiyonları ve fikirlerin çağırışım şekli, kaydedilmeleri halinde, teknik bakımdan kıymetlendirilince gerçek ve yalanın işareti olarak kabul edilecek verileri ortaya koyacak heyecan reaksiyonlarını veya akıl vetirelerini tahrik etmek için metodlar ortaya atılmasına sebebiyet vermiştir.

Fakat, Arther pek yakın zamanda, ibrenin bir kadran üzerinde titremesile yalanı veya gerçeği ortaya çıkarabilecek bir keşfin yapılmadığını beyan etmiştir¹⁴.

Adli araştırma bakımından bu metodları dikkatle gözden geçirecek, bilhassa bunları meydana getiren müşterek şemayı tebarüz ettirmek istiyoruz. Her ruhi tababet araştırmasının temelinde iki hususa rastlanmaktadır: inceleyen ve incelenen.

Sorguda bulunması gereken iki husus bunlar olmak gerekirken, bu hallerde şeklen haddizatında böyle olmamakla beraber, normal bir muhavere zannedilebilecek bir sorgu karşısında bulunulmaktadır. Burada bahis konusu olan, psikolojik kökleri dış görünüşlere göre başkaları hakkında hüküm verme beşeri temayülünde ve tarihi kökleri tahkik sisteminin haber toplayıcı sorgu usûlünde bulunan tongaya düşürücü bir muhavereci. Tahkik sisteminde hâkim bir suç haberi alır almaz suç işlenen yere keşif yapması ve ilk araştırmalarda bulunması için bir memur göndermekteydi. Bugünün adli polisi diyebileceğimiz bu memur bilgi topladıktan, suç mevzuunu inceledikten, gereken tahminlerde bulunduktan sonra yargıcın yanına dönerek zabıt kâtibinin bu işe mahsus bir zabıtnameye dikkatle kaydettiği raporunu hâkime beyan etmekteydi.

[13] Giuliano Vassalli: Il diritto alla libertà morale (Studi in memoria di Filippo Vassalli, Utet, Torino, 1960, Cilt II, s. 1629 ve son.

[14] Rishardo Arther, Valore del rivelatore della bugia (Federal Probation, Washington, 1960, XII.

Fiili tespit etmek ve faili hakkında ilk emareleri toplamak gayesile yapılan genel tahkiki, tahsisen aleyhinde emareler toplanmış müayyen bir şahsa tevcih ve onun suçluluk veya suçsuzluğunu ispata yarayacak delilleri toplamak gayesini güden hususi bir tahkik safhası takip etmekteydi. Bir kimse hakkında tahkik muamelelerine başlanabilmesi için kuvvetli olmayan emareler yetmekteydi, bu hususta (hiç de açık olmayan) rivayet dahi kâfi gelmekteydi ve bu emareler yakalama ve tevkifi meşrû kılmaktaydılar. Sanık huzuruna çıkarılınca, hâkim işkence yapmaksızın ve tehdit etmeksizin onu sorguya çekmekte, fakat dilinin dolaşmasını, sararmasını, kızarmasını, çelişikliğe düşmesini mimliyerek tavır ve ifadesini dikkatle takip etmekte, bu işaretler kendisince yeter derecede görününce bundan sonraki işkence safhasına geçmekteydi. Bu işaretleri ve cevapları zabıt kâtibine de kaydettirirdi.

İşte, psiko-fizyolojik araştırmayı doğuran ilkel şekil: modern «costellatorea» teşhisinin esasını teşkil eden, nazik ve esrarengiz, fikirlerin çağırışını vetiresine atıf yapmak suretiyle kan dolaşımı ve solunum değişikliklerinin müşahedesi. Bu müşahede esnasında inceleme yapan bir seri kelime sıralamakta, incelemeye tâbi tutulan şahıs her kelimeye cevap vermekte ve deneme bir suçtan sanık olan bir kimseye taallük ediyorsa denemeyi yapan kimse suç ile ilgisi olmayan sualler arasına suç ile ilgili olanları da katmakta ve her cevap için geçmesi gereken dakika ve saniyelerin hesabını tutmaktadır. Şahıs suçlu ise, gerek suallerin verdiği heyecan ve gerekse aynı suallerin hasıl ettiği bir takım mahsus fikir çağırışmaları sebebiyle, suç ile ilgili sorulara cevap vermek için sarfedilen zaman daha uzun olmaktadır; öteyandan cevap vermekte kulianılan kelimeler de suçun hususiyetlerini gösterebilmektedirler.

Fakat, baylar, gözlerin ifadesi, ellerin hareket halinde olması, ses tonu, çehreye bir kırmızılığın yayılması, yüzün sararıp beyazlaşması, cevap vermekteki gecikme, sözlerdeki karışıklık vasıtasile suçlu veya kusurlu kimseyi teşhis etmek istemekle içimizde acaba kim övünmemiş yahut başkalarının övündüğünü görmemiş veya duymamıştır? Hergünkü hayatın bu ampirik müşahedesinin temelinde heyecanlar yer almakta ve bizi ilgilendiren âlet de bu heyecanlara dayanmaktadır. Poligraf veya Lie detector'un tarihçesinde Yunan hekimi Erazistrat'a yapılan atıf boşuna değildir. Bu hekim, ağır şekilde hastalanmış Suriyeli Prens Antioqus'u tedaviye çağırılır. Sarayda prensin çok güzel üvey annesine âşık olduğu dedikoduları dönmektedir. Hekim, genç prensle, kraliçenin güzelliği üzerinde

konuştuktan sonra, birden onun bileğini tutar ve nabzın hızlı atışından hastalığın prensin üvey annesine olan aşkını saklamak için sarfettiği gayretten ileri geldiğini tespit eder.

İsviçreli Veraguth ve Amerikalı Burt, Marston, Larson ve Keeler'in sonradan getirdikleri yenilikler sayesinde, eski sfigmograf ve galvanoskop'tan, damarların basıncındaki, solunum ritmindeki ve psiko-galvanik refleksdeki değişmelerin aynı zamanda kaydını mümkün kılan mudil bir âlet modern poligraf doğmuştur.

Prof. Ferracuti'ye göre, «yalan'ın ilmi bakımdan araştırılmasına yönelmiş bütün metodlar, denemeye tâbi tutulananın yalan söylerken vejetatif sinir sistemi yolu ile bir heyecan deşarjına uğradığı kanaatine dayanmaktadırlar. Heyecan şeklindeki bu cevabın (daha doğrusu onun dediği gibi, bu cevapların heyeti umumiyesinin) belki şartlı refleksler gibi, sadece bir yalanla tatminkâr bir şekilde cevap verilebilen herhangi bir soru üzerine meydana gelebileceği farzedilmektedir. Heyecan deşarjı, yalanın meydana çıkması korkusundan, yalan söylemek zarureti ile — az çok şuurlu olan — doğruyu söylemek isteği arasındaki çatışmadan ve yalanın inandırıcı görünmesi için gereken şekilde hareket etmekten hasil olan çatışmalı durumdan ileri gelmektedir»¹⁵. Fakat, poligraf ile meşgul olmuş aşağı yukarı bütün yazarların müteaddit defalar,tebarüz ettirdikleri gibi, bu âletin işleminde sorgu tekniği en önemli rolü oynamaktadır. Sorgunun yapılmakta olan soruşturma ile en sıkı ilgili hususlara temas ederek iltibasa mahal vermiyecek heyecan reaksiyonlarını tahrik edecek şekilde yürütülmesi ve böylece elde edilen poligraf kayıtlarının denemeye tâbi tutulan şahsın heyecan tahrik etmeyen suallere verdiği cevaplarla elde edilen kayıtlarla mukayese edilerek münasip bir şekilde kontrolünün yapılması gerekmektedir. Bu münasebetle, neuro-vejetatif reaksiyonların gerek miktar ve gerekse mahiyet bakımından ferdi olması sebebiyle, deneme konusu şahsa ait kayıtların evvelce incelenmiş fizyolojik reaksiyonlarla mukayese edilmesine medar olacak orta kıymetler bulunmadığı ilâve edilmiştir. Bu yüzden, sorguda, inceleme yapan kimse tarafından evvelce bilinen ve tetkik konusu şahıs için hiç bir heyecan yükü taşımayan sorular ile birlikte olay ile ilgili, tahsisen seçilmiş soruların, sözümona önemli veya demirbaş soruların bulundurulması gerekmektedir. Önemli veya önemsiz sorular metodu olarak vasıflandırılan metod,

[15] Franco Ferracuti, *Appunti di psicologia giudiziaria*, Roma, 1959, s. 157.

inceleme yapan kimse elinde olay hakkında fazla veriler bulunduğu takdirde en iyi metod olarak kabul edilmektedir.

Fakat başka sorgu metodları da kullanılmaktadır. Sözümona şok soruları metodu da bunlar arasındadır. Bu metod, inceleme konusu olan şahsa daha evvel o sorunun sorulacağı bildirilmeden ona önemli denilen bir sorunun tevcih edilmesinden ibarettir. Bu metod pek tavsiyeye şayan değildir; çünkü, âniden tevcih edilen bir sorunun doğurduğu reaksiyonu yalan cevabın reaksiyonundan ayırmak hemen hemen her zaman imkânsızdır.

Diğer bir metod da sözümona (acme di tensione = gerginlik üstü) metodudur. Bu metodun kullanılması bilhassa bazı olayların inceleme konusu olan kimseden başka birinin bilmesine imkân olmaması hallerinde tavsiye edilmektedir. Bu metodun gayesi denemeye tâbi tutulan kimsenin hangi hususta (meselâ, insan ismi, para miktarı, suç eşyası, coğrafi mevki, bir binaya giriş şekli, silâh çapı, v.s. gibi) heyecan reaksiyonu gösterdiğini tespit olup, bu heyecan reaksiyonu sözde tam aranan suç malûmatını gösterecektir.

Sorguyu yapmakta kullanılan metod hangisi olursa olsun, poligrafın vazifesi inceleme yapanca zaten malûm hususları ve evvelce formüle edilmiş fakat yeter derecede ispat edilmemiş ihtimalleri kontrol etmek olup yeni olaylar ortaya çıkarmak olmadığına göre, inceleme yapanın elinde dâima olay hakkında araştırmanın teyid ettiği bütün verilerin bulunması gerekmektedir. İncelemeye tâbi tutulacak kimseler sorguya mümkün olan en iyi bedeni ve ruhî şartlar içinde gelmeli, alkol veya uyuşturucu madde almamış olmalı, ne yorgun ne de aç bulunmalıdırlar. Poligraf ile incelenen bütün reaksiyonlar ve hususile psiko-galvanik refleks, sorgu uzadıkça zayıflama temayülünde bulunduğundan, inceleme pek uzun sürmemelidir. Sorgudan evvel, hekimin inceden inceye umumi bir beden ruh muayenesi yapması, incelemeye tâbi tutulacak şahsın mutlak normal şartlar bu arada tahsisen neuro-vegetatif şartlar bakımından da mutlak normal şartlar içinde bulunup bulunmadığını tespit etmesi tavsiye olunmaktadır. Fakat yerine getirilmesi muhakkak zarurî olan husus, inceleme yapacak kimsenin bu işde fiilen uzman ve bu sahada tecrübe sahibi bulunan bir eleman olmasıdır. Poligrafın teknik ve kanuni veçhelerile meşgul olmuş bütün yazarlar, incelemeyi yapanın fizyoloji, cürmî psikoloji ve sorgu tekniği mevzuunda bilgi sahibi olması gerektiği için sorguyu yapanın teknik bakımdan yetişmiş olmasının ve mesleki pratiğinin oynadığı rolün birinci derecede ehemmiyetli olduğunu ve âletin kullanılması ile çok sıkı bağlı bulun-

duğunu belirtmişlerdir. Bu meseleyi çözmek için Amerikada poligrafçılar için okullar açılmış, poligrafla inceleme yapacaklar için akademiler ve fenni sorgu için bir akademi tesis olunmuştur. Riccardo Arther'in yayınladığı bir özete¹⁶ göre poligrafın kullanılmasının önemli sebepleri şunlardır:

- 1) Suçsuz kimseler çok daha çabuk şüpheden kurtulacaklardır;
- 2) Poligraf, bilinen herhangi bir başka metoddan daha kolay ve daha titiz bir şekilde bir kimsenin yaptığı hileyi tespit edecektir;
- 3) İncelemelerin heyeti umumiyesi suçluları, işledikleri fiilleri ikrar etmeğe sevketmekte kat'i bir psikolojik tesiri haiz olacaktır.
- 4) Uzman bir inceleyicinin yardımından faydalanıldığında, tabiidir ki enerji, para ve zamandan tasarruf edilecektir.

Bu sebepler yüzünden ve ufak tefek aşırmentoları doğru olarak ortaya çıkardığı için müstakbel hırsızlıkları önlemesi bakımından, Amerikan sigorta şirketleri ve başka hususi teşebbüsler (Şikago'daki Keeler Enstitüsünün yeni bir istatistiğine göre sayıları 400 civarındadır) kendisine iş verecekleri kimselerin poligraf ile denemeye tâbi tutulmalarını faydalı bulduklarından bunun pratik alandaki uygulanmasının gün geçtikçe fazlaşmasını istemektedirler.

Tabiatile bizi ilgilendiren bu âletin adli soruşturmalardaki tatbikatıdır. Arther, yukarda zikrettiğimiz etüdünde Amerikada ne federal ve ne de federe devletlerden hiç birinin kanunlarının poligrafla suç soruşturmasını yasak etmemiş olduğunu belirtmektedir. Yanlız, inceleme başlamadan evvel, inceleme yapacak olanın incelemeğe tâbi olacak kimsenin rızasını alması ve bu rızanın da tespit edilmiş bir formüle uygun olarak yazılı şekilde verilmesi lâzımdır. Yazar, genel olarak zannedildiğinin aksine, poligraf kullanılması suretiyle elde edilen herhangi bir kabul veya ikrarın her Amerikan mahkemesinde muteber olabileceğine işaret etmektedir. Amerikan mahkeme içtihatlarına göre, bu hallerde «meşrû hileler» bahis konusu olmaktadır. Fakat, Amerikan içtihatları sanığın iradesi hilâfına poligraf kullanılarak elde edilmiş ikrarı, sonradan rızası alınmış olsa bile, bu hallerde ikrar iradilik vasfından mahrum bulunduğundan, kabul etmemiştir; fakat, poligrafla incelemeden evvel, taraflar arasında elde edilecek delilin ve neticelerin kabul edildiğini gösteren

[16] Arther, s.g.e. ve sahife.

ve mahkemeye ispat vasıtası olarak arzına müsaade eden yazılı bir mukavele bulunduğu takdirde, bilhassa hukuk işlerinde, poligrafın elde ettiği neticelere delil kıymetini tanımıştır. Amerika Birleşik Devletlerinde poligrafla incelemeler araştırma safhasında kullanılmaktadır; Sanığın razı olması üzerine poligraf ile yapılan incelemede elde edilen muhtemel ikrar yahut kısmi kabullerden adli gayelerle istifade edilmekte ve tatbikat sadece iradilik ve inandırıcılık vasıflarını bozan halleri ikrarı gayrimuteber kılan durumlar olarak müşahede etmektedir.

İtalyada, devrin en meşhur dâvalarından birindeki en yeni olay bir tarafa bırakılırsa, bu mevzuda tek bir misale rastlanmaktadır; o da, Pisciotta Terranova ve arkadaşlarının Roma Ağır Ceza İstinaf Mahkemesindeki dâvasında 27 Nisan 1956 tarihindeki olaydır; sanıkların narkoanaliz metodu ile yahut yardımcı olarak hakikat makinesi denilen âlet de bulundurulmak suretile yeniden sorguya çekilmeleri için duruşmanın tâliki istenmiştir¹⁷. Mahkeme, narkoanaliz metodunun gayri meşrû olduğunu kararlaştırdıktan sonra, poligraf kontrolü altında sorgu yapılması talebini de reddetmiştir; gerekçe olarak bu metodun açıkça yasak edilmiş ispat vasıtaları arasında sayılmamış olmakla beraber, bundan ancak kat'i neticeye ulaştırıldığı takdirde istifade edilebileceğini kabul eylemiştir. Mahkeme adigeçen âletin kullanılmasında ferdin bedeni bütünlüğünün zarara uğramadığını, ruhi faaliyetinde bozulma olmadığını gözönünde bulundurmakla beraber, gene de, tatbik olunduğu kimsenin heyecanlarının incelenmesi ve şahsiyetinin araştırılmasında bir yön tayin etmesi bakımından faydalı olan bu âletin yalan veya doğruyu kat'i olarak ortaya çıkarmağa salih olmadığı kanaatine varmıştır. Bu münasebetle, meşhur Amerikalı psikiyatr Eims'in, bu âletin en fazla olsa olsa bir tansiyon (gerginlik) durumunun göstergesi olarak tarif edilebileceğini ve bu durumun yalan ile bir tutulmasının aşırı ve gayri meşrû bir tefsir olacağını söyleyerek poligrafın değerini inkâr ettiğini hatırlamamak elde değildir.

Narkoanaliz gibi, incelemeye tâbi tutulan kimsenin herhangi bir şekilde şahsiyetini bozan, ona tecavüz veya onu tahkir eden her türlü vasıtanın polis araştırmasında olduğu gibi adli soruşturmalarda da mahkûm edilmesi gerektiğini teyid ettikten sonra, denemeye tâbi tutulan kimsenin fizik veya ruhi mukavemetini yenmeğe yöne-

[17] Rivista di diritto processuale, 1956, II, 270'de.

len veya her ne şekilde olursa olsun onun şahsiyetini tahkir eden bütün soruşturma vasıtalarının aynı şekilde mahkûm edilmesi gerektiğini ilâve eden Roma Adli Tıp Cemiyetinin bildirisi de ilgi çekicidir.

Narkoanalizin psikoterapi alanında henüz münakaşalı bir değeri ve mânası olduğunu kabul ettikten sonra, onun hukukî, deontolojik ve teknik sebeplerle adli alanda kullanılmasının her bakımdan gayri meşrû olduğunun teslim edilmesini söyleyen Prof. Canestrelli'nin raporu da hassaten hatırlanmalıdır¹⁸. Prof. Canestrelli, mahiyetleri icabı incelemeye tâbi kimse tarafından kontrol edilmeleri mümkün olmayan, deneme esnasındaki özel bir takım şartlar içinde tespit edilen heyecan durumlarına refakat eden, bilerek söylenen yalanların vasıtalı işareti sayılan değişik somatik tezahürlerin aynı zamanda kaydedilmesini mümkün kılan poligraf âletinin incelemeye tâbi şahsın iştirak etmeğe karar vermesi aranmadan adli alanda kullanılması, prensip olarak, aynı sebeplerle aynı derecede gayri meşrû telâkki edilmelidir, demektedir. Ben de, Prof. Canestrelli'nin bu makinenin vasıfları hakkında serdettiği kat'i görünen müşahedelerine iştirak etmekteyim. Prof. Canestrelli, nazari alanda yukarki metodların, şahsın rızası da alındıktan sonra, ahlâkî mahiyette sınırlar konulmasına lüzum olmadığı için, faydalı araştırma vasıtası rolünü oynayacaklarını, fakat adli tatbikat sahasında bu sınırların kabul edilmesinin şart olduğunu ilâve etmektedir.

Prof. Domenici de, heyecan muharriklerinin (yani korku, hiddet, yalan, v.s.) mahiyetini araştıran her teşebbüsün peşinen muvaffakiyetsizliğe uğramaya namzet olduğunu müşahede etmiş, bu yüzden Lie detector ona da pek tatmin edici gözükmemiştir¹⁹.

Şikago'nun Roosevelt Üniversitesinden Prof. Burak'ın yeni bir yazısında²⁰, bu makine ile en fazla ilgili olan iki kategori ilim adamı (psikolog ve fizyologlar) tarafından bugüne kadar Lie detector'un resmen tanındığına dair hiç bir beyanda bulunulmadığını belirttikten sonra, âletin leh ve aleyhinde uzmanların ileri sürdükleri mütaleaları özetlediğini de ilâve edebiliriz. En esaslı aleyhte mütalea, Lie

[18] Leandro Canestrelli, Libertà e responsabilità nella ricerca psicologica. İlim araştırması meseleleri üzerinde milletlerarası Toplantıya verilen bildiri, 1955.

[19] F. Domenici, Sulla obblittivazione e valutazione medico-legale del dolore (Archivio Lombardo, 1939).

[20] B. Burack, Analisi critica della teoria del metodo e delle limitazioni del «Lie detector» (Rivista di diritto processuale penale, 1956, s. 199 ve son.).

detector'un henüz nispeten ilkel bir inkişaf safhasında olması sebebiyle, bununla yapılan deneme sonuçlarının kanunî delil telâkki edilmesinin henüz çok mevsimsiz olup, kanun alanında olsun, ilim alanında olsun bu metoda muhtemelen daima zarar verebilecek bir sürü suiistimalleri ve adli hataları intaç edebileceğinden ibarettir.

O halde, poligrafın adli alanda kullanılması kolay bir iş değildir²¹. Bizim görüşümüze göre, heyecan reaksiyonlarının sebebinin bir sorguya dayandığı ve bu sorgunun başlıca karakterinin sinsilik olup bunsuz heyecan reaksiyonlarının tespit edilemeyeceği noktasından hareket edilmesi gerektiğidir.

Sorgu, bilindiği gibi, Ceza Muhakemesi Kanunu tarafından hususî olarak tanzim edilmiş, sanığa ait esaslı bir muameledir.

Sanık cevap vermekten çekinebilir, fakat cevap verirse, suçsuzluğunu ispat etmek ve lehine olan delilleri ortaya koymak için ileri sürdüğü beyanlar sorgunun muhtevasını teşkil eder. Sorgu vasıtasıyla elde edilebilir, fakat her ne pahasına olursa olsun sanığın ikrarını elde etmekte ısrar eden sistem her bakımdan muhakkak tenkide şayandır. Bu münasebetle kanunun şekillerini tayin ettiği sorgu dışında suçluluk hususundaki beyanları teşvik veya herhangi bir şekilde tayine yönelmiş hiç bir vasıtanın makbul sayılamıyacağı ifade edilmelidir. İkrar elde etmeğe işkencenin vasıta kılındığı zamanların aşılmış olduğu kabul edilemez ve işkence sadece yukarda kısmen hatırlatmış olduğumuz klasik çerçeve içinde yapılan ve uygulanan değil, fakat ona tâbi olanın şahsiyetinin serbestçe gelişmesine mâni olan herhangi vasıtaadır. Bu durumda, mesele, poligrafın ve genel olarak bir sorgu esnasında sanıkta muayyen tahriklerin uyandırdığı teşevvüşün sadece ortaya çıkarılması ve ölçülmesine

[21] Zikredilen eserlerin dışında genel olarak şu eserlere de bakılabilir: Ottolenghi, *La suggestione e le facoltà psichiche occulte*, Bocca, Torino, 1900; Altavilla, *Psicologia Giudiziaria*, Utet, Torino, 1955, I, s. 362 ve son.; Sacerdote, *Sull'uso dei mezzi scientifici per la scoperta della verità nelle indagini giudiziarie* (*Giustizia penale*, 1947, I, 82 ve son.); Cucchi, *Sui mezzi scientifici per scoprire la verità e per rivelare la bugia* (*Critica penale*, 1950, s. 21 ve son.); Fred E. Inbau, *Lie detector and criminal interrogation*, Baltimor, 1948; Inbau F.E. and Reid, *Lie detector and Criminal Interrogation*, Baltimor, 1953; Lee, Clarence D., *The instrumental Detection or Deception; The lie test*, Springfield, 1953; Larson, J. A., *Lying and its detection*, Chicago, 1932; Marston, W.M. *The lie detector test*, New York, 1938; Ferracuti F., *Il poligrafo (Delitto e personalità)*, Giuffrè, Milano, 1955.

yönelmiş bütün vasıtaların, sanığın o muameleye iştirakini mecburi ve her ne suretle olursa olsun gayri iradi ve kendiliğinden olmayan bir şekilde sokarak onun şahsiyetini alçaltan vasıtalarından sayılıp sayılmayacağına müncer olmaktadır. Bu durumda, poligrafla inceleme neticelerinin teknik bakımdan münakaşalı kat'iliği bir tarafa bırakılsa bile, sorgunun heyecanların tayini maksadile sürprizli ve kurnazca yürütülmesinde manevi cebrin bütün vasıflarının var olduğunda muhakkak ki hiç şüphe edilemez. Prof. Vassalli²² tarafından, yakın zamanda belirtildiğine göre, vicdan hürriyetinden anlaşılması gereken, kendi ruhi şahsiyetini muhafaza etme hürriyeti, başkalarının düşüncelerini tanıtan ve yayan bütün vasıtalarından istifade ederek de olsa, kendi kafasile düşünme hürriyeti, kendisi için dini, siyasi, içtimai bir inanç edinme ve bunu muhafaza etme gibi değiştirme hürriyeti, kendi vicdanının kandırıldığını veya rencide edildiğini görmeme hürriyeti, hiç bir hakka dayanmadan kendisine, pasif veya atıl da olsa muayyen bir tutumun empoze edildiğini görmeme hakkıdır. Nihayet, Binding'in çok güzel ifade ettiği gibi, istediği kararları istediği sebeplerle alma hakkıdır. Fakat bu sayın hukukçu, gerek rızanın çok defa denemeden korktuğunu göstermemek için verilmiş olması sebebiyle pratik bakımdan muteber olmaması dolayısıyla, gerekse bilhassa iç reaksiyonlarının kaydedilmesinin sorguya tâbi tutulan kimsenin şuuraltısına nüfuz etmek için bir metod olması dolayısıyla psikometrik âletlerin kullanılmasının vicdan hürriyetine aykırılık olarak addedildiğini belirttikten sonra, buna rağmen ilk müşahedenin cēza muhakemesi prensiplerine göre doğru olmasına mukabil, ikincisinin kabul edilemeyeceğini, çünkü razı olunduktan sonra, her şuuraltı araştırma teşebbüsünün vicdan hürriyetinin ihlâli olarak telâkki edilemeyeceğini beyan etmektedir. Böyle bir muhakeme ile hareket edildiği takdirde, zaruri olarak bunların kendisine tatbik edildiği kimsenin devamlı rızasına muhtaç psikoanaliz ve diğer psikoterapik işlemlerin de meşruluğundan şüphe edilebileceğini de ilâve etmektedir. Bu suretle, mesele, rızanın muteber olup olmadığı meselesi şekline sokulmaktadır.

Meseleyi bu bakımdan inceleyerek ve tamamen yanlış bir yoldan muhakeme ederek, Carnelutti, bu nevi denemelerle masuniyetini ispat edecek delilleri verebilecek olan sanığın vicdan hürriyetini korumak için bu âletler kullandırılmayınca, hürriyet uğruna

[22] Vassalli, s.g.e. ve sh.

mahkûm olacağı sonucuna varmaktadır. Hürriyetin ilkel şekillerinin konuşmak veya susmak, yemek veya aç durmak, uyumak veya uyanık kalmak, v.s. hürriyetlerine müncer olduğuna işaret ettikten sonra, Carnelutti, kendine Lie detector'un tatbik ettirmenin kanunun kabul ettiği hakları kullanma salâhiyetinin sınırları içinde kalıp kalmadığı sorusunu sormaktadır. Fakat üstad hukukçu bu soruya bir başkasile cevap vermektedir: acaba bu inceleme şekilleri, demektedir, sanığın psikofizik organizmine, şahsın bütünlüğünün batırı için bunlardan cemiyetin istifade etmesini menedecek kadar zararlı neticeler tevliid edebilirler mi? Bu ikinci soruya da cevaplandırmamak suretiyle cevap vermektedir. Bu, demektedir, çözmeğe yetkili olmadığım teknik bir meseledir, fakat hukukî meselenin çözümü yalnız bunun çözümü sayesinde mümkün olabilecektir²³.

Biz, poligraf ile denemede sanığın sadece kendi ruhi ve bedeni hürriyetinden tasarrufta bulunmakla yetinmediğini, fakat her şeyden evvel bilhassa hüküm yani kendine değil, topluma ait bir şey üzerinde tasarrufta bulunduğunu, bulunmak istediğini belirttiğimiz kanaatindeyiz. Hükme varabilmek için ispat vasıtalarının açık seçik olması lâzımdır, bu sebeple psişik bakımdan karmakarışıklık mahsûlü olan her vasıta kat'iyyen itimat telkin etmemektedir. Fakat gerçek tamamen başkadır. Dış görünüşü itibariyle poligraf işkencenin bir çeşidi olarak gözükmektedir. İskemle rahat da olsa, incelemede bulunan kimse istediğini yapması hususunda incelemeye tâbi tutulanı tamamen serbest de bıraksa, ve bunun vücuduna takılan âletler çok hassas da olsa, o iskemlenin üzerinde bedeni ve ruhi hürriyeti kısıntıya uğramış bir insanın bulunduğu şüphesizdir. Gözümüzün önündeki bu âlet çok da karışık değildir, dış görünüşü itibarile bir iskemle olup gerçekte bir işkence iskemlesine benzetilebilecek daha başkaları da vardır. Tedavi maksadile poligraf denemesine razı olunabileceği şüphenin dışında olduğu gibi, psikoanalitik denemelere de razı olmanın muteberliği şüphenin dışındadır; fakat, tedavi maksadı ile soruşturma maksadı birbirinden başka şeylerdir. Gerek evvelce üzerinde durduğumuz gibi sürprizli, maksadı mahsusa müstenid ve yanıltıcı olan sorgunun mahiyeti sebeble gerekse denemeye tâbi tutulanın o anda içinde bulunduğu hususî ve istisnai şartlar sebeble rızanın hiç bir kıymeti olamaz. O halde, diğer sebepler bir yana bırakılsa bile, sanığın susma hakkını

[23] Carnelutti, *Diritto dell'imputato agli esperimenti sul suo corpo* (Rivista di diritto processuale, 1956, II, 270 ve son.)

ihlâl ettiği için, İtalyan ceza muhakemesi sisteminde poligrafın kullanılması tecviz olunamaz. Gerçekten, susma hakkı meselesinin, sorguya çekilenin yalnız rızası hilâfına denemeye tâbi tutulması halinde bahis konusu olabileceği açıktır. Poligrafın delil elde etmek gayesiyle adli işlerde kullanılmasına cevaz yoktur; çünkü, incelemeye tâbi tutulan kimse razı olsun veya olmasın, deneme, sadece soruşturma maksadile yapılması yüzünden tezahürlerini bozduğu ruhi şahsiyeti zorlamakta, mecbur etmektedir. Poligraf ile incelemeyi ceza muhakemesine dahil etmeyi kabul etmemek, onun, psikoloji bakımından ve denemeye tâbi tutulmanın şahsiyetini inceleme bakımından önemini, muteberliğini ve tesirliliğini kabul etmemek demek değildir. Hattâ, bu bakımdan, cezanın mahkûmun şahsiyetine uydurulması için poligrafın infaz safhasında kullanılmasının olağanüstü ehemmiyetini belirtmek lâzımdır. Âletin tanıklara uygulanması imkânı da düşünülmüştür. Bunun lehinde, tanıkların gerçeği söylemek mecburiyeti gösterilmektedir; fakat aleyhinde, gerek biraz evvel temas ettiklerimiz, gerek bizim muhakeme sistemimizin tanıklara telkin edici yahut herhangi bir şekilde cevabın kendiliğinden olmasına zarar verici mahiyette sorular tevcih edilmesini menetmesi, gerek poligraf kullanılmasının bilhassa duruşma esnasında doğuracağı büyük pratik zorluklar, gerek tanıkların genel olarak sanıklardan daha yüksek olarak tesir altında kalma dereceleri, gerekse nihayet bu âletin kullanılmasının görünen neticesi olarak tanık yardımının azalması ileri sürülmektedir. Poligraf metodunu ispat bakımından kabul etmemiz ilim ve tekniğin hukukun ve muhakeme usulünün hizmetine verdiği vasıtalarından daima daha fazla faydalanmayı temenni etmemize mâni olmamalıdır.

Eğer poligraf suçluluk veya masumluk işlerini çizmiyor veya çizemiyorsa da, hiç olmazsa ruh hallerini aksettiren bazı olaylara ait verileri tespit etmekte, bu veriler ise teknik olarak bir araya getirildiğinde suç olayının ve failinin modern ceza hukukunun en fazla kabul edilmiş temayüllerine uygun olarak daha iyi ve daha fazla anlaşılması için bir rehber olabilirler. Kanaatimce, bu sebeple, poligraf incelemesi bilirkişi incelemesi sahasına intikal ettirilmeli ve sanığın karakter ve şahsiyetini ve genel olarak patolojik sebeplere bağlı olmayan diğer ruhi vasıflarını tespitte yönelen bilirkişi incelemelerini mümkün kılabilmek için İtalyan Ceza Muhakemeleri Kanununun 314. maddesi değiştirilmelidir. Hattâ bu konuda belki de mütenakız veya ihtilâlcî görülebilecek, fakat kalbinde en gerçek

ve esaslı adalet hissi bulunanlar tarafından takdir edilebilecek bir temennide bulunmama izin verilmesini isterim: psikolojik bakımdan bilirkişi incelemesi sadece sanığa hasredilmemeli, fakat olayları nakletmekte gerçeklerden ayrılmayı intaç edebilecek bir şahsiyetin vasıfları mevcutsa, münasip tahditler, koruma tedbirleri ve teminatları kabul edildikten sonra, şikâyet edenlere, ihbarda bulunanlara ve tanıklara da teşmil edilmelidir.

Ceviren: Doç. Dr. Öztekin TOSUN
